

LA MINIATURE PERSANE

Լոնսոնի Times-ը իր գրական լուսնուածին մեջ հրատարակած է հետևեալ յօդուածը Արմենակ Սագըզեանի La Miniature Persane գրքին վրայ:

«Այսօր պարսկական մանրանկարչութիւնը աշխարհական արուեստ մը չէ այլեւս: Փարիզուհիներն այլեւս թաթար իշխանուհիներուն ձեւովը չեն հագուեր եւ մեր գոհարավաճառները դադարած են քաղցր Հիւմայունին զարդարանքները նմանցնելէ: Շաուադոյն կրկանները եւ վարդ ծաղիկներով կեռասները անհետացած են նուշկատիկներէն եւ բլնձափոշիի տուփերէն»:

Պարսկական նկարչութեան պատմութիւնը զոր Պ. Սագըզեան վերջերս ի լոյս բնծալած է, կը յիշեցնէ թեթեւ աւազանքով մը խառն այս խօսքերը Պ. Կօլուպէֆի, զոր քանի մը ամիս առաջ կը գրէր իր հրատարակուող հաւաքածուին (աշխարհի մեծերի կազմած) ցուցակին ներածութեան մէջ. որովհետեւ մարդ գոհունակութիւնն ունի այդ գրքին երեւման մէջ տալացոյցը դրանելու թէ պարսկական նկարչութեան հասանուս գծերուն եւ պերճ գոյներուն փառքը, նոյն իսկ եթէ այլ եւս չի ներշնչեր կանացի ներքնասենեակներու գեղեցկագիտութիւնը, կը շարունակէ հասկցողին մեծարանքն ընդունիլ եւ թէ հմտութեան աշխատանքը յառաջ կը տարուի առանց տիւրեթանի ներու քմահաճոյքէն խանդարուելու: Այս գրքին երեւումը պէտք է ողջունել երկու մասնաւոր պատճառներով: Նախ, հեղինակը յաջողած է նկարիչներու մասին կենսագրական եւ ժամանակագրական թանկագին տուեալներ մէջադրել հանել, խնամքով ուսումնասիրելով ա-

րեւելեան աղբիւրները, մասնաւորապէս ժ. Պ. դարու թուրք հեղինակաւոր քննադատի մը եւ գրականագէտի մը՝ Ալիի «Մէնաքի - ի - Հիւնէրվէրան»ը. երկրորդ, անիկա ուսումնասիրութեանց գաղտը ընդլայնած է, որովհետեւ իր օրինակները քաղած է ոչ միայն բազմաթիւ մասնաւոր գեղեցիկ հաւաքածուներէ, մէջը հաշուելով նաեւ իրենք, եւ Անգլիոյ, Ֆրանսայի ու Միացեալ Նահանգաց մեծ մուսէոններէն, այլև Պոլսոյ երկրորդի, Հին Սարայի մատենագարանէն և Էվքաֆի թանգարանէն որ տարականներու միջեւ ցարդ գործնապէս անձանոթ մնացած էին: Կարողացած է պատմական բացեր լրացնել, իր նախորդներուն ինչ ինչ անճշգրտութիւններն ուղղել, վերջապէս լուսաւոր ու համոզիչ պարզաբանում մ'ընել այդ արուեստին զարգացման վրայ արտաքին շարժումներու և մշակութային ձգողութեանց արդիւններուն և արդարացումը գտնել շատ մը ոչ-ուղղափառ նոր տեսութեանց:

Պ. Սագըզեան կը գրէ կորովովն ու ինքնավստահութեամբը խանդավառովն որ գաղափարներ ունի, եւ եթէ իր արժէքաւոր նախորդներուն վրայ խօսած ատեն երբեմն ուժգունութեամբ կ'արտայայտուի, հաւանական չէ որ Պ. Պ. Մարթինի և Պլօշի համբաւը չափազանց տուժէ հաշուարդարի գործողութենէ մը որուն պէտք է ենթարկուի ուսգլիրաններու ու եւէ գործ: Պ. Սագըզեան վերարտադրած է չինական

ախնյա յոյս խնամութիւններ ունեցող քանի մը նշանաւոր նկարներ, դանսնք քաղելով աւարտէ մը որ տառնով Շահ-Ապարսին պատկանած է և որ այժմ Պոլիս կը գտնուի: Ինքը զանոնք ժ. Բ. դարուն յօրինուած կը համարի, մինչդեռ ընդունուած տեսակէտը այն է թէ 1258ին տեղի ունեցած մոնղոլական տիրապետութենէն ետքն է միայն որ չինական ազդեցութեան կարելի է հետեւիլ պարսիկ նկարչութեան մէջ: Բնականաբար դժուար է վճռական կարծիք մը յայտնել այդ նկարներուն վրայ՝ առանց բնատիպարները տեսնելու, բայց նեւքի գրութիւնը որ անոնց կ'ընկերանայ, ժ. Բ. դարու աշխատանք մը չի թուիր, և ասիկա թերեւս կը տկարացնէ Պ. Սաքըզեանի հրապարակէ փաստարկութիւնը: Այսու հանդերձ այդ նկարները շահեկան խնդիր մըն է որ մէջտեղ կը դնեն անշուշտ:

Պ. Սաքըզեանի երկրորդ տեսութիւնը որ յեղափոխիչ է, եթէ ոչ ամբողջապէս ինքնատիպ, այն է որ Պուխարայի յատուկ նկարչութեան գալոց չկայ: Ժ. Բ. դարու «Պուխարա» բառած նմուշները՝ թաթար տիրապետութեան տակ թիմուրեան աւանդութեանց վերապրում մը կը ներկայացնեն աքսորեալ նկարիչներու փոքրիկ խումբի մը մէջ. (հոչակաւոր Միրէքը, որ երբեմն կը յիշատակուի իբր Պուխարայի գալոցին պէտք, ապահովապէս Թաւրիզի մէջ է որ աշխատած է, և անգործասեան երկիրներու հետ իր ենթագրեալ կապերը կը թուին ուրիշ Միրէքի մը հետ շփոթութեան մը վրայ հաստատուած ըլլալ): Այդպիսի գաղթումներ նկարիչներու որոնք, իւրաքանչիւր նոր աշխարհակալութենէ յետոյ, կ'ուղղուին՝ ինքնաբերաբար եւ երբեմն ալ բռնի ուժով՝ դէպի նոր մոյրաքաղաք, սակաւադէպ չէին միջնադարեան Ասիայի մէջ. և այս պատճառով ինչպէս եւ ուրիշ պատճառներով՝ բանաւոր է չընդունիլ Պուխարայի տեսութիւնը: Պ. Սաքըզեան բնականաբար շատ բան ունի ըսելու խորհրդաւոր վարպետ Պեհլաւի վրայ, որուն անունը, արեւելեան աւանդութեան մէջ, Մանիխ անու-

հետ, նկարչական կատարելութիւնը կը ներկայացնէ. անիկա երկար Մատենադարանին մէջ գտած է անոր ենթագրեալ կենդանագիրը եւ հրատարակած է զայն: Եթէ իր եզրակացութիւններն ընդունինք, պէտք է մտածենք թէ Պեհլաւ իրապէս նուազ կարեւոր նոր ուժ մըն էր քան ինչ որ սովորաբար կը նկատեն զայն. — թէ անիկա իրօք ուրիշ բան չէ ըրած բայց եթէ իր նախորդներուն գործը յաջողութեամբ իւրացնել: Տեսնելու այս եղանակը հիմնւած է այն ենթագրութեան վրայ թէ Պրիթիշ Միւզէումի համբաւաւոր ձեռագրի մը մէջ գտնուող Պեհլաւի երեք ստորագրութիւնները վաւերական են. բայց, ինչպէս գիտէ ամէն ոք որ Պեհլաւեան խնդրոյն լաբիւրինթոսին մէջ մտնել փորձուած է, Պեհլաւի բոլոր ենթագրեալ ստորագրութիւնները կասկածելի են: Հետեւաբար, ընդունելով հանդերձ որ պարսիկ նկարչութեան այս կեդրոնական հարցի մասին Պ. Սաքըզեանի յայտնած կարծիքները այնքան համոզիչ են որքան նախորդ ու է գրագէտի կողմէ յայտնուածները, այն տպաւորութիւնը չունինք թէ ինք վերջնականապէս լուծած ըլլայ այդ հարցը որ թերեւս անլուծելի է:

Աշխատութեան գրեթէ կէսը նուիրուած է ժ. Բ. դարու Հերաթի գալոցին և անգործասեան երկիրներու մէջ անոր վերապրումին, որովհետեւ Պ. Սաքըզեան իրաւամբ այդ ժամանակաշրջանը կը նկատէ իբրեւ պարսիկ նկարչութեան գագաթնակէտը: Հերաթի մէջ է, թիմուրեանց տիրապետութեան տակ, որ պարսիկ նկարչութիւնը մոնղոլական նկարագիր սենցող գծերը կը թօթափէ եւ զինքը բնորոշող իրականացման մանրակրկիտ խնամքով, գծագրութեան անթերի մաքրութեան մը և երանգաւորման նրբաճաշակ պերճութեան մը միացած, իր կատարելութեան սահմաններուն մինչեւ ծայրը կը հասնի: Պ. Սաքըզեանի գրքին տպագրութիւնը գեղեցիկ է եւ նկարներու վերարտադրութիւնները պարունակող էջերը, որոնց երկուքը՝ գունաւոր, գոհացուցիչ են, եւ նկարներն ալ լաւ ընտրուած են գրագէտին բնագիրը պատկերազարդելու համար: